

Pompeji útinapló

Nápoly, 1891. április 10.

6-án S. Giovannin, Porticin, Resinán, Torre del Grecón, Torre Annunziatán keresztül – konflissal és végig az öböl mentén – Pompejibe utaztunk. A hosszú úton a lombok meg a gyümölcscsel teli citromfák mögül csodálatos látványt nyújtott a kék víztükör. A tányér-alakú pineák akkor a legszebbek, ha koronájukat úgy próbáljuk meg látni, mintha függenének a levegőben, amitől is levegőtengerben úszó zöld szigetnek látszanak. Pompeji egészen bámulatos. Három órán át barangoltunk kísérőnkkel házakat, templomokat, színházakat kutatva, de anélkül, hogy a kiásott részből – egy nagy terület még feltáratlan – mindent láttunk volna, noha a leglényegesebbet azért mégiscsak megtekintettük. A régészet számára mindez ideális, hiszen egyáltalán nem történelem. Aminek joga az elmúlás és a rothadás, az fennmaradt. Amit az élet eltakar, azt a minden formát megőrző hamu megőrökíti a csaknem kétezer évvel későbbi kor tiszteletlen pillantása számára. Az élet minden apró és szokványos kelléke megmaradt. Kész haszon az antikvárius kíváncsiság számára. Orvosi műszerek, kenőcsös fiolák, kenyér, kötelek, gyümölcsök, a legfinomabb szőrszíták, kalácsformák – a maihoz bámulatosan hasonlós élet minden limlomja konzerválva. A tárgyak sokasága és sokfélesége lenyűgöző. Ezeket és az összes értékes leletet az itteni múzeumba vitték, és példásan kiállították. Ezért egyedülálló a múzeum a maga nemében. De nemcsak a hétköznapi élet egészéről, hanem egy teljesen más jellegű aktualitásról is képet kapsz. Mert itt nem a halált lehet látni, hanem a meghalás görcsét, s

egyidejűleg a halál ténykedését. A kis pompeji múzeumi teremben található a betemetettek testének lenyomatai, gipszöntvények a megkeményedett hamuból. Néhány asszony és néhány férfi az elevenség formai gazdagságában, a meghalás görcsében, abban a pillanatban, amint elestek, amint félelmükben hamutól súlyos ruháikat fel-, vagy éppen letépték. Egy gyönyörű nő, akit karkötő ékesített, arcán és karjain fekvő. És az embereken kívül egy nagy kutya is, görcstől összegömbölyödve.

Egy rég elmúlt esemény rideg közvetlensége és jelenléte. Megörökített érzékiség, mégpedig egy más vonatkozásban. Az akkori élet érzékisége, melyet az élet, bármily szabad volt is, némileg eltakart – nos ez most teljes mértékben és egyenletesen ki van terítve a napsütésben. Pedig a görög kellem fényes napja süttött erre a pajkosságra, amely csak néha süllyedt le a legdurvább közönségességig. Ez az érzékiség volt a minden egyedit összekötő erő. Ő maga, mert az élethez tapadt, nem konzerválódott. Csak az egyedi maradt fenn. Persze ezt az érzékiséget bizonyos fokig még ebből is át lehet élni, s ez szép feladat. Szükséges azonban még azt is megértenünk, hogy miképp fejeződik ki, és miképp jelenik meg az érzések skálája a mitológiában és a mitológia által. Ez a mitológia pszichofizikája. A mitológiák elegendő anyagot szolgáltatnak, s bár a klasszikus, reprezentatív mítoszok köre nem tág túlságosan, azért annyira mégiscsak, mint az érzelmeké, melyeknek épp ezért lehetnek adekvát kifejezői. De az egyes mítoszok nem minden szempontból olyanok, mint a vésett érme, hanem bizonyos keretek között variábilisak, és csak az érzések dolgában azonosak. És az már egy másfajta érdeklődést igényel, hogy összehasonlítsuk és felismerjük az egyes vezérmotívumok módosulásait, és következtessünk a variációk motívumaira. Ezen variációknak azonban nemcsak a vizuálisan megfogalmazott mondanivaló, és nemcsak a váltakozó érzelmi játék az előfeltétele, hanem mindemellett maga a művészi szándék is. Világossá vált számomra, hogy az embert formáló görög művészet az összes mozgásforma elemzését adta, és kívánta adni. Leírta és kitöltötte a struktúra kínálta adottságok körvonalait, méghozzá Michelangelótól eltérően nem bánt túl szabadon ezen strukturális lehetőségekkel, mint valami erőforrással, konstrukciós faktorral. Leginkább a görög szobrászat ilyen, amelynek nagyjából a görög festészet a mása, ahogy érintkeztek is egymással. Számomra ugyanis kétségtelennek tűnik, hogy olyan absztrakciók, mint a tisztán kőszínű, fehér szobrok, Görögországban sohasem léteztek.

Módszerében mindez hasonlatos a görög geometriához, ahol a megformálás lehetőségei teljes egészükben kibontakoznak, csak-hogy ott az elevenen, itt pedig az élettelenen. Ez a művészet a maga részéről a mozdulat motívumai után kutatott, hogy így eljusson a mozgás különféle formáihoz, s ezáltal került olyan eleven kölcsönhatásba az anyagi kifejezés szükségszerűségeivel, s ezért kedveli annyira a sokrétű érzelmek tükrözését. Így a Pompeji falain lévő ábrázolások egyúttal lehetnének a történelem betűi is. Megértésük azonban sok időt és ismeretet igényelne!

Ott barangoltunk tehát az utcákon, melyek kövei a már 1800 éve hiányzó forgalom kocsinyomait őrzik. A házak szerkezete egy felboncolt test belső részeinek tűnt a szemünkben. A táj azonban békésen honolt a falak közt és általában mindenütt. Különösen szép kilátás nyílt a Vénusz-templom hátsó oldaláról a Vezúvra, a Jupiter-templom előtti fórumon pedig a völgy lágy vonalai fölél emelkedett a meredek hegyorom, mely a Monte S. Angelo szakadékába torkollik. S lám, abból a szép vulkánból zúdult le a pusztulás. Így a Vezúv megmászása, melyre 8-án vállalkoztunk, a pompeji-beli tapasztalataink kiegészítése volt. Ezért most ezzel folytatatom mondandómat, az április 7-i beszámolóval még várva egy kicsit.

Az idő szeles volt, és az ég fehér felhői, nemege a napsütötte tenger párája eltakarták a messzeséget. A Vezúvot is fátyol borította, amely néha azért fel-fellibbent, és ilyenkor feltárult a csúcs a kék ég alatt. Így aztán fentről nem nyílt számunkra kilátás a mélybe. Csak lefelé menet vehettük szemügyre a tájat, melyet mintha ezüsttollal rajzoltak volna meg. A tengert, a környező partokat és Caprit az öblöt képező hegyek Echójával. Az expedíció egy teljes napot vett igénybe, de azért hála a Cook-féle szervezésnek, egész kényelmes volt. Meredek, ám kítaposott út vezet túl az obszervatóriumon a vulkáni kúphoz. Egészen lentről indul a funiculare, a drótkötélpálya, melynek segítségével az elfogyasztott reggeli után – mindig csak tizesével – egy hol 40-, hol 60- vagy néha 100 %-os emelkedőn közelíthetjük meg magát kúpot. Csak a kráter szélét kell magunknak megmászunk, ami körülbelül negyedórát vesz igénybe. A kilátás csodálatos és grandiózus. Lentről és mégiscsak tetemes távolságból nézve a Vezúv nem tűnt számomra a táj ennyire lényeges pontjának. A távol színei és az ibolykéket varázsló napsütés szelíd külsőt adott neki, úgyhogy azt hittem, csak részleges lávakitöréseket kell feltételeznem, bár így a katasztrófa nem tűnt számomra megmagyarázhatónak és elképzelhetőnek. Mennyire másképp hatott és tanított

a közelség. Már maga az út is, felfelé. Az egész hegy vulkáni képződmény – ezt nemcsak az elvont elmélet tartja így –, nem, ez saját szemmel is jól látható, amit némi megdöbbenéssel kellett konstatálnunk. Ahol növényizöld, ott a láva csak régi, kopott, és felületét át- meg átszötte a fokozatosan előretörő vegetáció. A távolban sötétlő, árnyékszerű foltok több ezer holdnyi lávát jelentenek. Ez pedig formai sokszínűségével önnön mozgásának törvényszerűségeit mutatja. Részben hatalmas, egymásra dobált tömbök, részben barázdált lapok, részben pedig olyan – s ez a legjellegzetesebb – mint ha megkövült gyökerek, vagy az egymásba tekert kolbászok, mint egy sűrű és a lefolyóban megdermedt leves. Ettől a szürkésfekete kőtől és a hamuesőtől vált kővé az élet azokban a betemetett városokban. Be vagyunk zárva a lávamezőkbe, ez itt az egyetlen realitás, és csak a messziségben van zöldellő élet. A széles, fekete sávok nagy, hosszú karok gyanánt nyúlnak mélyen a vidékbe. A benyomás kifejezetten pokoli, a dimenziók hatalmasak, a látvány viaszgalan. Hatalom ez a lávafolyam, hatalom, mely alakítja a földet, és amely ellenállhatatlanul elpusztít minden élő. Az út felfelé olyan volt, mint maga a csúcs. A krátert teljes szélességében és mélységében kavargó füstoszlop töltötte ki, melyet a szél a szárazföld felé sodort. Néha kő, vagy lávahab vágódott ki a gőzön keresztül a magasba és oldalra, néha rotyogó hangot véltem a mélyből hallani. A kráter falát kénsárga kőzet és homok borította. A résekből meg az üregekből jobbra és balra is kéngőz tör elő, rátelepszik a tüdőre, és a kulcsaimat, melyeket pedig ki sem vettem a zsebemből, rozsdaként vont be. A kőzet fakó színe, a forró gőzök kiáramlása, a hőség és a talaj üreges kongása, végül pedig a hatalmas füstoszlop sebes ereje, szóval mindez nemcsak a sívár, erőszakos kőbirodalom lényegének külsődleges megnyilvánulása, mely a hegy oldalát a szakadozott felhőzet heves kergetőzésének megfelelően váltakozva hol látni engedi, hol pedig eltakarja. Ahogy magát a csúcsot is egyszer felhők takarták, máskor meg a mélykék ég borult rá. A kanyargós és gyűrött szürkésfekete kőtömeg egyre fokozza azt az érzést, mintha a pokolban lennénk, s a gőzölgő kráterfal kénsárga fénye mindezt bizonyossá teszi. Ez a látvány új és bámulatos tapasztalat volt a számomra.

Paul York von Wartenburg

Szeged

Katona Tünde fordítása